

IX.

STUTI-PARIVARTO NĀMA NAVAMAḤ

(200) atha khalv āyuṣmān Subhūtir Bhagavantam etad
 avocat| prajñāpāramitēti Bhagavan nāmadheya-mātram etat|
 tac ca nāmēdam iti nōpalabhyate vāg-vastv eva nāmēty ucyate| 5
 sā 'pi prajñāpāramitā na vidyate nōpalabhyate yathāiva nāna
 tathāiva prajñāpāramitā yathā prajñāpāramitā tathā nāma
 dharma-dvayam etan na vidyate nōpalabhyate || kim kāraṇam
 Bhagavan Maitreyo bodhisattvo mahāsattvo 'nuttarāṃ samyak-
 sambodhim abhisambudhya ebhir eva nāmabhir ebhir eva 10
 padair ebhir evākṣarair asminn eva pṛthivī-pradeśe imām eva
 prajñāpāramitāṃ bhāṣiṣyate ||

adhunā darśana-mārgārtham āha : *prajñāpāramitēti prati-satyam dharma-*
jñāna-kṣāntir dharmajñānam anvayajñāna-kṣāntir anvayajñānam ity evam
ṣoḍāśa-kṣaṇ'ātmakaḥ sarvajñatā'dhikāre darśana-mārga ity arthaḥ. 15

tathā cōktaṃ :

dharmajñānānvayajñāna-kṣānti-jñāna-kṣaṇ'ātmakaḥ

duḥkh'ādi-satye dṛṣṭi-mārga eṣa sarvajñatā-naye || iti. (11)

nāmadheya-mātram etad iti vikalpa-pratibimba-mātram etad ity arthaḥ.
tac ca nāmēdam iti nōpalabhyate tattvato niḥsvabhāvatvāt. (P.121^b) nāma kim 20
 ucyata ity āha : *vāg-vastv evēti.* vikalpa¹-pratibimbakaṃ.

kim-ākāraṃ satyam ity ākāra-pratipādanārtham āha : *kim kāraṇam* ity-
 ādi.

evam ukte Bhagavān āyuṣmantam Subhūtim etad avocat¹
 tathā hi Subhūte Maitreyo bodhisattvo mahāsattvo na rūpaṃ 25

1. nirvik° CT. rnam-par rtog-pa.

nityaṃ nānityaṃ na rūpaṃ baddhaṃ na muktaṃ atyanta-
viśuddhaṃ ity abhisambhotsyate | evaṃ na vedanāṃ na saṃ-
jñāṃ na saṃskārāṃ na vijñānaṃ⁽¹⁾ nityaṃ nānityaṃ na vijñā-
naṃ baddhaṃ na muktaṃ atyanta-viśuddhaṃ ity abhisam-
5 bhotsyate ||

na rūpaṃ nityaṃ nānityaṃ iti naiḥsvābhāvyaena rūpaṃ nityānitya-viyogān na
nityaṃ nānityaṃ ity [Tib.173^a] ākāraḥ prathamah.

na rūpaṃ baddhaṃ na muktaṃ atyanta-viśuddhaṃ iti duḥkhāduḥkha-viga-
matvena bandha-mokṣābhāvād *viśuddhaṃ*. *apagata-¹śāsvatōchedāntam* iti
10 *dvitīyaḥ*.

anena Subhūte kāraṇena Maitreya bodhisattvo mahāsattvo
anuttarāṃ samyaksambodhim abhisambudhya ebhir eva nāma-
bhir ebhir eva pada-vyañjanair asminn eva pṛthivī-pradeśe imāṃ
eva prajñāpāramitāṃ bhāṣisyate ||

15 *anena Subhūte kāraṇenēti* aviparīta-sarva-dharmābhisambodhi-hetutayā
yathāvad dharma-tattva-dyotikāṃ *imāṃ eva prajñāpāramitāṃ bhāṣisyate*, anya-
sya tathāvidha¹-dharma-tattva-prakāśane sāmartyābhāvād ity arthaḥ.

evam ukte āyuṣmān Subhūtir Bhagavantam etad avocat |
pariśuddhā batēyaṃ Bhagavan prajñāpāramitā ||

20 (201) Bhagavān āha | rūpa-viśuddhitāḥ Subhūte pariśuddhā
prajñāpāramitā | evaṃ vedanā saṃjñā saṃskārā vijñāna-viśu-
ddhitāḥ Subhūte pariśuddhā prajñāpāramitā |

rūpa-viśuddhita iti śūnyāśūnya-rahitatvād viśuddham iti tṛtīyaḥ

rūpānutpādānirodhāsaṃkleśāvyavadāna-viśuddhitāḥ Subhū-
25 te pariśuddhā prajñāpāramitā | evaṃ vedanā saṃjñā saṃskārā

(1) evaṃ na vedanā na saṃjñā na saṃskārā na vijñānaṃ iti kha° ca°, evaṃ vedanā
saṃjñā saṃskārā na vijñānaṃ iti ṅa° |

1...1. om. P. tathābhūta instead of tathāvidha T. de Ita-bu.

vijñānānutpādānirodhāsamkleśāvvyavadāna-viśuddhitaḥ Subhūte
pariśuddhā prajñāpāramitā |

rūpānutpādānirodhāsamkleśāvvyavadāna-viśuddhita iti ātmānātmāsvabhāvata-
yā nōtpannam na niruddham na samkliṣṭam na vyavadānam evaṃ¹ viśuddham
iti caturthaḥ. 5

ākāśa-viśuddhitaḥ Subhūte pariśuddhā prajñāpāramitā |

ākāśa-viśuddhita iti hetv-ahetu-tucchatvād ākāśa-sadrśam viśuddham iti
pañcamaḥ.

rūpa-nirupalepāparigrahatayā Subhūte pariśuddhā prajñā-
pāramitā | evaṃ vedanā samjñā saṃskārā vijñāna-nirupalepā- 10
parigrahatayā Subhūte pariśuddhā prajñāpāramitā |

rūpa-nirupalepāparigrahatayā eti samudayāsamudaya-visaṃyogāt sarva-kleśō-
pakleśa-nirupaliptam iti ṣaṣṭhaḥ.

²prabhavāprabhavābhāvenāsamkleśāt parigraheṇa² nirmuktam iti saptamaḥ.

ākāśa-pratiśrutkā'vacanīya-pravyāhāra-nirupalepatayā⁽¹⁾ Su- 15
bhūte pariśuddhā prajñāpāramitā |

ākāśa-pratiśrutkā'vacanīyāpravyāhāra-nirupalambhatayā eti pratyayāpratyaya-
vimuktatvād ākāśa-pratiśrutkāvat svarūpato 'vacanīyam ity aṣṭamaḥ.

yasmān nirodhānirodhenāsambandhas tasmād vacanōdāharaṇena saṃtānā-
ntare nirodha-satyārtho 'prāpaṇīya [Tib. 173^b] iti navamaḥ. 20

sāntāsāntābhāvān nōpalambha-karaṇam³ iti daśamaḥ.

sarvōpalepānupalepa-dharmānupalepatayā Subhūte pariśu-
ddhā prajñāpāramitā ||

evam ukte āyuṣmān Subhūtir Bhagavantam etad avocat |

(1) ākāśa-pratiśrutkā'vacanīya-pravyāhāra-nirupalambhatayā iti kha° nā° ca° |

1. eva C. de ltar. 2. 2. prabhavāprabhavās° P, prabhavāprabhavasamkleśāparigr°
CT. rab-tu skye-ba dañ rab-tu mi-skye-ba med-pas kun-nas ñon-moñs-pa med-paḥi phyir.
yoñs-su ḥdsin-pa. 3. kār° PT. byed-pa.

sulabdhā bata lābhās teṣāṃ Bhagavan kula-putrāṇāṃ kula-
duhitṛṇāṃ ca yeṣāṃ iyaṃ prajñāpāramitā śrotrāvabhāsam apy
āgamiṣyati |

sarvôpalepânupalepa-dharmânupalepatayêti pranîtâpranîta-vikalatvât sarvô-
5 *palepa-dharmaih s'āsra(P.122*)vair anupalepa-dharmair anāsravaiś ca anupalip-*
tatvād atikrāntôbhayântā viśuddhir ity ekādaśaḥ.

prāg eva ya udgrahīṣyanti dhārayiṣyanti vācayiṣyanti
paryavāpsyanti pravartayiṣyanti deśayiṣyanty upadekṣyanty
uddekṣyanti svādhyāsyanti na teṣāṃ cakṣū-rogo bhaviṣyati na
10 śrotra-rogo na ghrāṇa-rogo na jihvā-rogo na kāya-rogo bhavi-
ṣyati na dhandhāyitatā bhaviṣyati na te viṣamāparihāreṇa kalam
kariṣyanti bahūni cāiṣāṃ devatā-sahasrāṇi pṛṣṭhataḥ pṛṣṭhato
anu(202)baddhāni bhaviṣyanti | aṣṭamīm caturdaśīm pañca-
daśīm ca sa dharmā-bhāṇakaḥ⁽¹⁾ kula-putro vā kula-duhitā vā
15 yatra-yatra prajñāpāramitāṃ bhāṣiṣyate tatra-tatra bahutaram
puṇyam prasaviṣyati ||

prāg evêti sutarām evôdgrahan'ādi-kāriṇā¹ sulabdhā lābhāḥ śrotra²-vijñānānu-
bhava-viśiṣṭatvād udgrahan'āder ity arthaḥ. na teṣāṃ cakṣū-roga ity-ādi nihsa-
raṇānihsaraṇa-viviktatvāt sarva-vyādhy-anutpāda iti dvādaśaḥ. bahutaram iti
20 *aṣṭamy-ādau prajā'valokanād avatīrṇa-Śakr'ādi-bahutara-śrotr-sambhavād³ iti*
bhāvaḥ.

evam ukte Bhagavān āyusmantam Subhūtim etad avocat |
evam etat Subhūte evam etat | bahūni Subhūte tasya kula-
putrasya vā kula-duhitur vā devatā-sahasrāṇi pṛṣṭhataḥ pṛṣṭhato
25 'nubaddhāni bhaviṣyanti bahūni ca devatā-sahasrāṇi tatr' āga-
miṣyanti | sarvāṇi dharmā-śravaṇārthikāni tāni ca rakṣ'āva-

(1) saddharma-bhāṇakaḥ iti nā° ca° |

1. °nām T, °ṇī P. 2. °ta C. 3. sadbhāvād T.

raṇa-guṭṭim samvidhāsyanti tasya dharmabhāṇakasya imāṃ
prajñāpāramitāṃ bhāṣamāṇasya ||

mārge dharmajñāna-kṣāntim āha *bahūni Subhūta ity-ādinā.*

tat kasya hetoḥ | sadeva-mānuṣāsurasya hi Subhūte loka-
sya prajñāpāramitā anuttaraṃ ratnaṃ || ato 'pi Subhūte kula- 5
putro vā kula-duhitā vā tato nidānaṃ bahutaraṃ puṇyaṃ
prasaviṣyati ||

prajñāpāramitayā devaputrāṇāṃ anupakārāt tāṃ bhāṣamāṇasya rakṣ'ādi-
karaṇe teṣāṃ ko hetur iti *tat kasya hetor ity āśaṅky' āha: sa-deva-mānuṣā-*
surasyēty-ādi. anuttaraṃ ratnaṃ iti sarva-pāpa-praśamana¹-hetutvena² mārge- 10
mārge-rahitatvād anuttara-ratiṃ tanotīti devaputr'ādīnāṃ upakāra-bhāvād
anuttaraṃ ratnaṃ apyōcchittir iti trayodaśaḥ. *ato 'pi Subhūta ity-ādi.* na
kevalam atra³ bahutara-śrotr-jana-sambhavād *ato 'py* anuttara-rati-dānād api
tato dharmabhāṇakatvena hetunā buddhatva-prāpter hetu-bhūtaṃ *nidānaṃ*
puṇyaṃ prasaviṣyati[Tib. 174^a]ty arthaḥ. 15

api tu khalu punaḥ Subhūte bahavo 'ntarāyā bhaviṣyanti
asyā gambhīrāyāḥ prajñāpāramitāyā likhyamānāyā udgrhya-
mānāyā dhāryamānāyā vācyamānāyāḥ paryavāpyamānāyāḥ
pravartyamānāyā upadiśyamānāyā uddiśyamānāyāḥ svādhyā-
yamānāyāḥ⁽²⁾ || 20

mārge dharmajñānaṃ āha *api tu khalv* ity-ādinā.

tat kasya hetoḥ | tathā hi Subhūte bahu-pratyarthikāni
mahā-ratnāni bhavanti || yathāsāraṃ ca gurutara-pratyarthikā-
ni bhavanti |

mahā'nubhāvātve 'pi bahv-antarāyatve kiṃ kāraṇam iti *tat kasya hetor ity* 25

(1) ato hīti kha° ca° |

(2) svādhyāpyamānāyā iti ga° |

1. °ma PT. 2. °tve tu C. 3. yatra T, om. C & Tib.

āśaṅky' āha: *tathā hīty-ādi. mahā'nubhāvatvād bahūnām abhilaṣaṇīyatvād bahu-pratyarthikāni. yathāsāraṃ cēty-ādi. yena prakāreṇōttarōttara-sāratā tathā pratyarthika-bahutvēty¹ arthaḥ.*

anuttaraṃ cēdaṃ Subhūte mahā-ratnaṃ lokasya yad uta
5 prajñāpāramitā hitāya sukhāya pratipannā lokasya sarva-
dharmānām anutpādāyānirodhāyāsaṃkleśāyāvināśa-yogena pra-
tyupa(203)sthitā |

sāmānyena nirdiśyēdānīm viśeṣeṇ' āha: *anuttaraṃ cēdaṃ Subhūte mahā-
ratnaṃ iti. sarva-sattva-hita-sukh'ādy-arthaṃ (P,122^b) pratyupasthitatvena
10 sarva-dharma-vikalpābhāvād avikalpaka-kalyāṇa-prakṛti-ratnārthena² nyāyānyā-
yāsaṃśleṣāt phala-sākṣāt-karaṇaṃ praty upāyo 'vikalpakatvaṃ³ mahā-ratnaṃ iti
caturdaśaḥ.*

na ca Subhūte prajñāpāramitā kaṃcid dharmam āliyate na
kaṃcid dharmam saṃkliṣyate na kaṃcid dharmam pariḡrṇāti ||
15 mārge 'nvayajñāna-kṣāntim āha *na ca Subhūta ity-ādinā. 'kalpita-
bhāvam⁴ nāvāliyate⁵, paratantraṃ na saṃkliṣyate, pariniṣpannaṃ na pariḡrṇā-
tīty artha-bhedāḥ.*

etad uktaṃ: pratipatty-apratipatti-vinirmuktatvena dharmānām nimittair
asamsarga iti pañcadaśaḥ.

20 tat kasya hetoḥ | tathā hi Subhūte sarve te dharmā na
saṃvidyante nōpalabhyante | anupalabdhitāḥ Subhūte 'nupa-
liptā prajñāpāramitā || anupaliptēti Subhūte iyaṃ prajñā-
pāramitā |

vidyamānatve 'pi dharmānām kathaṃ na parigraha iti *tat kasya hetor ity*
25 *āśaṅky' āha: tathā hīty-ādi. gato 'rthaḥ.⁶ mārge 'nvayajñānam āha anut-*

1. °hutēty PT. 2. °rthe C. 3. °lpatvaṃ P, °katva- C. 4... 4. kalpita-bhāvān P, kalpitas tāvan C. kun-brtags-paḥi dños-po-la. (kun-brtags-pa properly represents pari-kalpita, but usually it corresponds to kalpita). 5. āl° Ed. mi gnas. 6. °tārth° PC, °tārtham T; don go-bar zad-do.

*pattita*¹ ity-ādinā. nairyāṇikānairyāṇika-vikalatvenōbhayasmin² vācyā-[Tib. 147^b]
vācaka-bhāva³-lakṣaṇe jñeya⁴-śabde jñānasyānutpattir ity ākāraḥ ṣoḍaśaḥ.

tathā hi Subhūte rūpa-nirupalepatayā anupalīptēyaṃ pra-
jñāpāramitā | evaṃ vedanā saṃjñā saṃskārā vijñāna-nirupale-
patayā Subhūte anupalīptēyaṃ prajñāpāramitā ||

5

prakārāntareṇānupalīptārthaṃ kathayann āha : *tathā hīty-ādi*.

saced evam api Subhūte bodhisattvo mahāsattvo na saṃ-
jānīte carati prajñāpāramitāyāṃ ||

ittham api dharma-tattvam abhinivīśyamānaṃ doṣāyēty āha : *saced evam*
apīty-ādi.

10

yathōkta-nītyā ṣoḍaś'ākārāḥ sarvajñatā-kṣaṇā iti darśana-mārgo bodhisattvā-
nām anvaya-mukhena kathitaḥ. arthād etad-viparyayeṇa śrāvaka'ādīnām anī-
ty'ādibhir ākārair dṛṣṭi-mārgo 'vaseyaḥ.

tathā cōktaṃ :

rūpaṃ na nityaṃ nānityam^I atītāntam^{II} viśuddhakaṃ^{III} 15

anutpannāniruddh'ādi^{IV} vyom'ābhaṃ^V lepa-varjitaṃ^{VI} || (12)

parigraheṇa nirmuktaṃ^{VIII} avyāhāraṃ svabhāvataḥ^{VIII}

pravyāhāreṇa nāsyārthaḥ pareṣu prāpyate yataḥ^{IX} || (13)

nōpalambha-kṛd^X atyanta-viśuddhir^{XI} vyādhy-asambhavaḥ^{XII}

apāyō(P. 123^a)cchitty^{XIII} akalpatvaṃ phala-sākṣāt-kriyāṃ prati^{XIV} || (14) 20

asaṃsargo nimittaiś^{XV} ca, vastuni vyañjane dvaye

jñānasya yā cānutpattir^{XVI} iti sarvajñatā-kṣaṇāḥ || iti. (15)

sā khalu punar iyaṃ Subhūte prajñāpāramitā na kasyacit
dharmasy' āveśikā vā niveśikā vā saṃdarśikā vā nidarśikā vā
āvāhikā vā nirvāhikā vā ||

25

vistareṇa nirdiśyāivam sakalārtha-saṃgrāhakatvena⁵ tri-sarvajñatā-madhye

1. anupalabdhitā in Ed. But Tib. ma-skyes-paḥi phyir. 2. °bhaye PT. 3.
°vaka P. 4. °ye PT. 5. °mghatv° P.

sarv'ākārajñatām upasaṃharann āha: *sā khalu punar* ity-ādi. tatr' *āvesikā* cittōtpāda-dvāreṇōtpādikā, *niveśikā* 'vavād'ādinā pratiṣṭhāpikā, *saṃdarśikā* saṃnāha-pratipattiyā sāmānya-rūpeṇa, *nidarśikā* prasthāna-pratipattiyā viśeṣa-rūpeṇa, *āvāhikā* sambhāra-pratipattiyā prāpikā, *nirvāhikā* [Tib.175^a] niryāna-
5 pratipattiyā niṣkarśikā. sarvatra *na kaśyacid dharmasyēty* abhisambandha-nīyaṃ.

atha khalu saṃbahulāni deva-putra-sahasrāni antarikṣe
kilakilā-prakṣveḍitena⁽¹⁾ caila-vikṣepān akārṣuḥ dvitīyaṃ batēdam
dharma-cakra-vartanaṃ Jambūdvīpe paśyāma iti cāvocaṃ ||

10 aviparīta-dharmāmṛta-rasena tṛptāḥ pūjayantīty āha: *atha khalv* ity-ādi. prasādāūdviya-samutthaḥ siṃha-nādaḥ *kilakilā-prakṣveḍitam* ity eke. harṣa-janito 'ṭṭa-hāsaḥ *kilakilāḥ*, tat-pūrvakaṃ nṛtyaṃ *prakṣveḍitam* ity apare.

Vārānasyaṃ prathamato dharma-cakra-pravartanāpekṣayā *dvitīyaṃ*.

15 atha khalu Bhagavān āyuṣmantam Subhūtim sthaviram etad avocat | nēdam Subhūte dvitīyaṃ dharma-cakra-pravartanaṃ nāpi kaśyacid dharmasya pravartanaṃ⁽²⁾ vā nivartanaṃ vā | evam iyaṃ Subhūte⁽³⁾ bodhisattvasya mahāsattvasya pra-jñāpāramitā ||

20 tāttvikābhīniveśa-nirākaraṇārtham āha: *nēdam* ity-ādi. tad eva kathayann āha: *nāpīty*-ādi.

(204) evam ukte āyuṣmān Subhūtir Bhagavantam etad avocat | mahā-pāramitēyaṃ Bhagavaṃs tasya bodhisattvasya mahāsattvasya yasyāsaṅgatā sarva-dharmeṣu yo 'sāv anuttarāṃ samyaksambodhim abhisamboddu-kāmo na ca kaṃcid dha-

(1) kilakilāprakṣveḍitenēti kha° gha° nā° |
kilakilāprakṣveḍitenēti ca° |

(2) apravartanam iti ca° |

(3) sā Subhūte iti kha° ca° |

rmam abhisambudhyate⁽¹⁾ dharmā-cakram ca pravartayīṣyati
na ca kaṃcid dharmam saṃdarśayīṣyati ||

mārgajñatām upasaṃharann āha: *mahā-pāramitēyam* ity-ādi. *asaṅgatēti*
anabhiniveśanatā.¹

tat kasya hetoḥ | na hi kaṃcid dharmo ya upalabhyate yo 5
vā dharmāḥ sūcyate nāpi kaṃcit kaṃcid dharmam pravarta-
yīṣyati⁽²⁾ ||

upalambhe 'pi dharmādarśane ko hetur iti *tat kasya hetor* ity āśaṅky' āha:
na hi sa ity-ādi su-bodham. *pravartayīṣyatīti* utpādayīṣyati.

tat kasya hetoḥ | atyantānabhinirvṛttā hi Bhagavan sarva- 10
dharmā nāpi kaṃcid dharmam nivartayīṣyati ||

kāraṇa-sāmagrī-karaṇena dharmōtpādanāt katham evam ucyata iti *tat kasya*
hetor ity āśaṅky' āha: *atyantē*(P.123^b)ty-ādi. kāraṇasyāivāsattvād iti bhāvaḥ.
nivartayīṣyatīti vināśayīṣyati.² mudgar'ādinā pravṛtta-samtāna-viruddha-
padārthōtpādane vināśādhyavasāyāt.³ 15

tat kasya hetoḥ | ādy-anabhinirvṛttā hi Bhagavan sarva-
dharmāḥ prakṛti-viviktatvāt sarva-dharmāṇām ||

katham evam ucyata iti *tat kasya hetor* ity āśaṅky' āha: *ādy-anabhi-*
nirvṛttā hi Bhagavan sarva-dharmā iti. ādāv evōtpāda-hetor asattvenānutpannāḥ.
tad eva kathayann āha: *prakṛti-viviktatvāt sarva-dharmāṇām* iti. svabhāva⁴- 20
śūnyatvāt kuto viruddhatēti bhāvaḥ.

evam ukte Bhagavān āyusmantam Subhūtim etad avocat |
evam etat Subhūte evam etat | na hi Subhūte śūnyatā pra-
vartate vā nivartate vā nāpi Subhūte ānimittam pravartate vā

(1) abhisambhotsyate iti gha° |

(2) kha° ga° pustakayoḥ kaṃcid iti pāṭho nāsti |

1. °śitā P, °śatā T. 2. °tīti CT. 3. °śāvyav° PC. lhag-par ṣen-paḥi phyir.

4. °bhāvena CT.

nivartate vā nāpi Subhūte aprāṇihitaṃ pravartate vā nivartate
vā | yā Subhūte evaṃ-deśanā iyaṃ sā sarva-dharmāṇaṃ deśanā
nāiva ca kenacid deśitā nāpi kenacic chrutā nāpi kenacit
praticchitā nāpi kenacit sāksātkṛtā nāpi kenacit sāksātkriyate
5 nāpi kenacit sāksātkariṣyate | nāpy anayā dharma-deśanayā
kaścit parinirvṛto nāpi parinirvāsyati nāpi parinirvāti | nāpy
anayā dharma-deśanayā kaścid dakṣiṇīyaḥ kṛtaḥ ||

[Tib. 175^b] sarvajñatām upasaṃharann āha : *na hi Subhūte śūnyatēty-ādi.*
śūnyat'ādīnām anutpannatvād iti matiḥ. *iyaṃ sēti sarvajñatā. sarva-dharmā-*
10 *ṇāṃ deśanēty ārabhya yāvad dakṣiṇīyaḥ kṛta* iti paramārtha-satyam adhikṛtyō-
ktatvāt sugamaḥ. yathōkta-nītyā tri-sarvajñatōpasamhāre na vipratipattiḥ kāryā.
tathā cōktam :

iti sēyaṃ, punaḥ sēyaṃ, sēyaṃ khalu punas tridhā
adhikāra-trayasyāiṣā samāptiḥ paridīpitā || iti. (16)

15 kim-artham punas tathā sarvajñatāyām pṛthag-bhāvanā-mārgo nāsti yathā
mārgajñatāyām abhihitaḥ. śrāvaka-pratyekabuddha-sampadam bodhisattvo jñā-
nena darśanena cāvalokyātīkrāmātīti vacanenāsāksātkartavyatvān na nirdiṣṭo
bodhisattvānām. śrāvak'ādīnām tu¹ yathā paridrṣṭa evārthaḥ punaḥ-punar
abhimukhikriyamāṇo bhāvanā-mārga iti sugamatvān nōktaḥ. nirvedhabhāgīyaṃ
20 punar bodhisattvānām pūrvōktam evāvasātavyaṃ. śrāvak'ādīnām tv anity'ādi-
bhir ev' ākārair ākriyamāṇe² satya-catustāye s'āsrava³-bhāvanāmayam uṣm'ādikaṃ
spaṣṭatvān nōktam iti grāhyaṃ.

nanu (P. 124^a) mārgajñatāyām śrāvak'ādi-mārgasyābhidhānāt sarvajñatā
kathitāiva kasmāt punaḥ sarvajñatāyāḥ pṛthag-nirdeśa iti cet ucyate : tatra hi
25 caturṇām āryasatyānām ākārānupalambhataḥ
śrāvakānām ayaṃ mārgo jñeyo mārgajñatā-naya
ity⁴ anupalambha-bhāvan'ādi⁵-krameṇa śrāvak'[Tih. 176^a]ādi-mārgo bodhi-
sattvena dhyeya ity uktam. ato 'nity'ādibhir ākārair vyatireka-mukh'ākṣiptair⁶

1. yañ. 2. °kīry° PCT. dmigs-par byed-pa-na. 3. °vaṃ PT. 4. second stanza
of second section of Abhisamayālamkāra quoted in P. 55^b. 5. °nā P. 6. Tib. omits
vyatireka-mukha.

aśeṣa-vastu-parijñānārthaṃ pṛthak-sarvajñatôpādānam. bahu-vaktavyam¹ cêdam.² ity alam atiprasaṅgena.

Abhisamayālamkāra'ālokāyāṃ Prajñāpāramitā-vyākhyāyāṃ sarvajñatā-paricchedas tṛtīyaḥ.

- evam ukte āyuṣmān Subhūtir Bhagavantam etad avocat | 5
 asat-pāra(205)mitēyaṃ Bhagavann ākāśa-sattām upādāya | asa-
 masamatā-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmānupalabdhitam
 upādāya | vivikta-pāramitēyaṃ Bhagavann atyanta-sūnyatām
 upādāya | anavamṛdya-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmā-
 nupalabdhitam upādāya | 10

parijñāta-tri-sarvajñatā³-vaśitvārthaṃ punaḥ sarv'ākāra-mārga-vastu-jñāna-samgrahaṇa tri-sarvajñatām bhāvayatīti sarv'ākārābhisambodho vaktavyaḥ.

tatra : tāvan nity'ādi-grāhaka⁴-vipakṣasya⁵ pratipakṣa⁶-dharma⁷-svabhāvā-nām anity'ādy-ālambana-jñāna⁸-prakārāṇām ākārātvena vyavasthānam⁹ sāmānyalakṣaṇam¹⁰ jñeyam. ato nirvastuk'ākāra-doṣo nēha vijṛmbhate. te c' ākārās tri- 15
 sarvajñatā-bhedāt tri-prakārā eva matā iti grāhyaṃ.

tathā cōktaṃ :

vastu-jñāna-prakārāṇām ākārā iti lakṣaṇam

sarvajñatānām traividhyāt trividhā eva te matāḥ || iti. (1)

tatra : catvāry ārya-satyāny adhiṣṭhānam kṛtvā tri-sarvajñatā'dhikāreṇa 20
 yasmin satye yāvanto bhavanty ākārās tām paridīpayan sarvajñatā'dhikāreṇa
 tāvad āha : *evam ukte āyuṣmān Subhūtir Bhagavantam ity-ādi. asat-pāra-
 mitēyaṃ* iti *ākāśasyēva nitya-rūpeṇāsattām avidyamānatām upādāya* hetu-kṛtyā-
 (P. 124^b)sad anity'ākāra ity arthaḥ. *asamasamatēti sarva-dharmānupalabdher* [Tib. 176^b]
 iva samatām anutpādatām *upādāya* duḥkh'ākāro 'ny'ākāra-visadṛśatvenā- 25
 samo 'tulyaḥ. sa tattvataḥ *samatā'*nutpādaḥ. *viviktēti atyantēnātīśayen'* ātma-
 naḥ *sūnyatām upādāya* sūny'ākāra-guṇ'āvāhakatvena¹¹ vivekaḥ. *anavamṛdyēti*

1. °ktaṃ P. 2. ḥdi-la cātra ? 3. °to PCT. ṅid. 4. °ha PT. 5. °kṣatya C, °kṣa P. 6. om. P. 7. °rmatā PCT. chos-kyi. 8. om. CT. 9. °na- C. rnam-par bṣag-pa ni. 10. °nyena l° PCT. spyiḥi mtshan-ṅid yin-par. 11. °ro g° PCT. ston- pa-ṅid-kyi rnam-paḥi yon-tan thob-par byed-pa ṅid-kyis-na = sūnyat'ākāra-g°

sarva-dharmāṇām ātmatvenānupalabdhitām upādāga sarva-tīrthikāsādhāraṇatvāt¹
tīrthikākopyatvenānātm'ākāro 'navamardaniyaḥ. tad evam asad-anutpāda-vive-
kānavamardaniy'ākārās catvāro yathāsaṃkhyam anity'ādi-lakṣaṇā duḥkha-satye
bhavanti.

5 apada-pāramitēyaṃ Bhagavann anāmāśarīratām upādāya |
asvabhāva-pāramitēyaṃ Bhagavann anāgatim agatim⁽¹⁾ upādāya |
avacana-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmāvikalpatām upā-
dāya | anāma-pāramitēyaṃ Bhagavan skandhānupalabdhitām
upādāya |

10 *apadēti tatra*: catvāro 'rūpiṇaḥ skandhā nāma, śarīraṃ rūpa-skandhaḥ,
teṣām asau hetur iti kṛtvā. nyāyenānāmāśarīratām upādāya hetv-ākāras tattvato
'prasav'ādhānārṭhenāpadaḥ. *asvabhāvēti* anutpādānirodha-svabhāvām² *anāgatim*
agatim upādāya samuday'ākāro nyāyen' ākāsaṃ. *avacanēti sarva-dharmāṇām*
avidyamānatvenōdbhāvanā-samvṛtyā 'pi śabdāvācyatvād *avikalpatām upādāya*
15 *prabhav'ākāro* 'pravyāhāraḥ. *anāmēti pañca-skandhānupalabdhitām upādāyā*
*caitasikatvena*³ *pratyay'ākāro 'nāma*. tad evam apad'ākāśāpravyāhārānām'ākārās
catvāro yathākramaṃ hetv-ādi-lakṣaṇāḥ samudaya-satye bhavanti.

agamana-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmāgamanatām
upādāya | asaṃhārya-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmā-
20 grāhyatām upādāya | akṣaya-pāramitēyaṃ Bhagavann akṣaya-
dharma-yogatām upādāya | anutpatti-pāramitēyaṃ Bhagavan
sarva-dharmānabhinirvṛttitām upādāya |

agamanēti nirodha-svabhāva-sarva-dharmāṇām kvacid *agamanatām upādāya*
nirodh'ākāro 'gamaṇaḥ. *asaṃhāryēti* ādi-sāntatvena [Tib.177^a] viśaya-bhāvōpa-
25 *saṃhārābhāvāt sarva-dharmāgrāhyatām upā(P.125^a)dāya* sānt'ākāro 'saṃhāryaḥ.
akṣayēti dharmadhātu-rūpeṇākṣaya-dharma-yogatām upādāya praṇī't'ākāro 'kṣa-
yaḥ. *anutpattīti* ekāneka-hetu-vaidhuryāt *sarva-dharmānabhinirvṛttitām upādāya*

(1) agatitām iti kha° na° ca° |

1. °tvena T, om. P. 2. °vānām C. 3. °ya cetā° C.

niḥsaraṇ'ākāro 'nutpattih. tad evam agamanāsamhāryākṣayānutpatty-ākārās
catvāro yathāsamkhyam nirodh'ādi-svabhāvā nirodha-satye bhavanti.

akāraka-pāramitēyam Bhagavan kārakānupalabdhitam upā-
dāya | ajānaka⁽¹⁾-pāramitēyam Bhagavan sarva-dharmāṇam
anātmatām upādāya | asaṃkrānti-pāramitēyam Bhagavan cūty- 5
upapatty-anupattitām upādāya | avinaya-pāramitēyam Bhagavan
pūrvāntāparānta-pratyutpannārthānupalabdhita⁽²⁾m upādāya |

akārakēti mārgasya karṭṛ-grāha-pratipakṣatvāt kārakānupalabdhitam upā-
dāya mārg'ākāro 'kārakah. ajānakēti pramāṇa-bādhitatvena¹ sarva-dharmāṇam
anātmatām² anupalambh'ātmatām upādāya nyāy'ākāro 'jānakah. asaṃkrāntīti 10
dharmadhātu-rūpeṇa cyuty-upapattyor vināśōtpādayor anutpattim³ upādāya
pratipatty-ākāro 'saṃkrāntih. avinayēti pūrvāntāparānta-pratyutpannādhvānu-
palabdhitam⁴ upādāya kleśa-vinayāsambhavān⁵ nairyāṇik'ākāro 'vinayah. tad
evam akārakājānakāsaṃkrānti-avinay'ākārās catvāro yathāsamkhyam mārg'ādi-
svabhāvā mārga-satye kleś'āvaraṇa-pratipakṣe bhavanti. 15

svapna - pratiśrutkā - pratibhāsa - marīci - māyā - pāramitēyam
Bhagavan anutpāda-vijñāpanatā⁽³⁾m upādāya |

svapna-pratiśrutkā-pratibhāsa-marīci-māyā-pāramitēyam iti nyāyānuvāyino
janmano 'sattvād anutpāda-vijñāpanatām upādāya svapna-pratiśrutkā-pratibhāsa-
marīci-māy'ākārāḥ pañca yathākramam niḥsvabhāvānutpannāniruddh'ādi-sānta- 20
prakṛti-parinirvṛti-lakṣaṇāḥ sāmānyena jñey'āvaraṇa-pratipakṣa-bhūtāḥ. sarva-
[Tib. 177^b]jñatayā pratyekabuddhāḥ saṃgrhītā iti teṣām jñey'āvaraṇa-pra-
tipakṣ'ātmake s'āsrave bhāvanā-(P. 125^b)mārga bhavanti.

asaṃkleśa-pāramitēyam Bhagavaṇ rāga-dveṣa-mohāsvabhāva-
tām upādāya | avyavadāna-pāramitēyam Bhagavann āśrayā- 25

(1) ajānakā paśyaka iti ga° |

(2) pūrvāntāparānta-pratyutpannānupalabdhitam iti kha° gha° |

(3) anutpāda-vijñāpanatām iti kha° ca° |

1. °ṇ'āb° C. 2. °ṇām manāt° P, °ṇām manāt° C. 3. anupapattim C. 4.
°tpannārthānup° PC. & Ed. dus. 5. °nayosambh° C, °nasambh° P.

nupalabdhitām upādāya | anulepa-pāramitēyaṃ Bhagavann
 akāsānupalepatām upādāya | (206) aprapañca-pāramitēyaṃ
 Bhagavan sarva-dharma-manana-samatikramatām upādāya |
 amanana-pāramitēyaṃ Bhagavann aniñjanatām upādāya |
 5 acalita-pāramitēyaṃ Bhagavan dharmadhātu-sthititām upā-
 dāya |

asamkleśēti rāga-dveṣa-mohāsvabhāvatām upādāya kleśābhāvo 'samkleśaḥ.
avyavadānēti āsrayasya klišṭa-sattvasyānupalabdhitām upādāya vyavadānābhāvo
'vyavadānam. anupalepēti akāsasya prakṛti-prabhāsvaratvenānupalepatām upā-
 10 *dāya kleśopakleśa-lepābhāvo 'nupalepaḥ. aprapañcēti sarva¹-mananānām upa-*
lambha²-rūpānām samatikramatām upādāya prapañcābhāvo 'prapañcaḥ. ama-
nanēti sarvōpalambha-samudghātād aniñjanatām niṣprakampatām upādāya
mananābhāvo 'mananaḥ. acalitēti ā saṃsāraṃ dharmadhātu-sthititām upādāya
 15 *bhraṃśābhāvo 'calitaḥ. tad ete 'samkleśāvyavadānānupalepāprapañcāmananā-*
cal'ākārāḥ ṣaṭ yathākramam samkleśa-vyavadāna-kleśa-vāsanā-rūp'ādi-prapañca-
svādhigamōpalambha-parihāṇi-vikalpānām ṣaṇṇam pratiniyata-jñey'āvaraṇānām
pratipakṣa-bhūtāḥ pratyekabuddhānām jñey'āvaraṇa-pratipakṣ'ātmake 'nāsrava-
darśana-mārga bhavanti.

samudāyena saptaviṃśatir iti sarvajñat'ākārāḥ.
 20 tathā cōktaṃ :

asad-ākāram ārabhya yāvan niścalat'ākṛtiḥ
 catvāraḥ prati-satyam te, mārga pañcadaśa smṛtāḥ | iti. (2)

virāga-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmāvitathatām
 upādāya | asamutthāna-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharma-
 25 nirvikalpatām upādāya | śānta-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-
 dharmā-nimittānupalabdhitām upādāya | nirdoṣa-pāramitēyaṃ
 Bhagavan guṇa-pāramitām upādāya | niḥkleśa-pāramitēyaṃ
 Bhagavan parikalpāsattām upādāya | niḥsvattva-pāramitēyaṃ
 Bhagavan bhūta-koṭitām upādāya |

¹rva-dharma PT. 2. anup° PC.

[Tib. 178^a] tad-anantaraṃ mārgajñat'ākārā vaktavyāḥ. tatra : 'saṃklesētara-pakṣ'āśrayeṇa samudaya-mārga-satye² kāraṇaṃ, duḥkha-nirodha-satye ca³ phalam ity artha-dvāreṇa nirdiṣṭe samudaya-mārga-duḥkha-nirodha¹-satyeṣu yathā-saṃkhyam aṣṭau sapta pañca ṣoḍaś' ākārā boddhavyāḥ.

tatra : hetus trividhaś chando rāgo nandī ca paunarbha(P.126^a)vikī trṣṇēti 5
 chanda-pratipakṣeṇ' āha : *virāgēti. sarva-dharmānām śūnyatā-rūpeṇāvitatthatām*
satyatām upādāya rāgābhāvo virāgaḥ kartu-kāmatvābhāvābhisamdhinā nirdiṣṭaḥ.
 chandāvasthāyām rāgaḥ pradhānam iti kṛtvā. tad-abhāvena chandasyābhāvā-
 padeśāt. rāgasya vā⁴ kāry'ātmano 'bhāvenāvikalā⁵-tad-dhetuka-chandasyābhāvāḥ
 kathitaḥ anyathā 'vikale kāraṇe sati kāryānudayo na syād iti nyāyāt. *rāga-* 10
pratipakṣeṇ' āha : asamutthānēti. māyōpamatvena sarva-dharma-nirvikalpatām
upādāya samutthānasya chandasyābhāvo 'samutthānaḥ, dharmeṣv asaktatvā-
bhisamdhinā kathitaḥ. rāgāvasthāyām sāksāt-pravṛtti-hetutvena chandaḥ pra-
dhānam iti kṛtvā. tad-abhāvena rāgasyābhāvāpadeśāt. punarbhava-nimitta-
nandī-trṣṇā-pratipakṣeṇ' āha : śāntēti. sarva-dharmānām nīla-pīt'ādi-nimittā- 15
nupalabdhitām upādāya trṣṇāyāḥ pradhānenānupaśamasyābhāvāḥ śāntaḥ.

samudayas tridhā rāga-dveṣa-mohāḥ. tat-pratipakṣeṇ' āha : *nirdoṣēti. daśa-*
bala-[Tib. 178^b]vaiśārady'ādi-guṇa-pāramitām upādāya doṣābhāvo nirdoṣo 'rāgo
'dveṣo 'mohaś cēti⁶ yāvat.

prabhavaḥ parikalpaḥ. tato rāg'ādi-prasūteḥ. tat-pratipakṣeṇ' āha : *niḥk-* 20
leśēti⁷. parikalpasya dvay'ādy⁸-abhiniveśasyāsattām upādāya kleśa-hetu-prabha-
vābhāvo niḥkleśaḥ.

pratyayaḥ sattvābhiniveśaḥ. satkāya-dṛṣṭeḥ sarvānārtha-pratyayatvāt. tat-
 pratipakṣeṇ' āha : *niḥsattvē(P.126^b)ti. aviparyāsārthena bhūta-koṭitām upādāya*
pratyayābhāvo niḥsattvaḥ. 25

tad evaṃ virāg'ākāraṃ ārabhya yāvan niḥsattvākāra ity yathākramaṃ yo
 hetuḥ chando rāgo nandī ca, yaḥ samudayo rāga-dveṣa-mohāḥ, yaḥ prabhavaḥ
 parikalpaḥ, yaś ca pratyayaḥ sattvābhiniveśa ity tat-pratipakṣeṇa trayas traya
 eka eka ity aṣṭāv ākārāḥ⁹ samudaya-satye bhavanti.

1...1. om. C. 2. °tya- P. 3. caḥ P. 4. cā PC. yañ-na. 5. °na v° PC.
 ma-tṣhañ-ba med-pa. 6. °ha iti PT. 7. niḥsattvēti C. 8. rūp'ādy PC. 9.
 aṣṭ'āk° C.

apramāṇa-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharma-samutthā-
 nāsamutthānatā⁽¹⁾m upādāya | anta-dvayānanugama-pāramitē-
 yaṃ⁽²⁾ Bhagavan sarva-dharmānabhiniveśanatām upādāya |
 asambhinna-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmāsambhedana-
 5 tāṃ upādāya | aparāmṛṣṭa-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-śrā-
 vaka-pratyekabuddha-bhūmy-asprhaṇatām upādāya | avikalpa-
 pāramitēyaṃ Bhagavan vikalpa-samatām upādāya | aprameya-
 pāramitēyaṃ Bhagavan apramāṇa-dharmatām upādāya |
 asaṅga-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmāsaṅgatām upā-
 10 dāya |

*apramāṇēti sarva-dharma-samutthānasya prādurbhāvasyāsamutthānatām
 upādāya vipakṣa-nivṛtti-pratipakṣ'āvāhakatvenāpramāṇa-sattvāvakāśadatvān mā-
 rg'ākāro 'pramāṇaḥ. yathā cāpramāṇa-sattvāvakāśada ity āha : anta-dvayāna-
 nugamēti. sarva-dharmānabhiniveśatām upādāya saṃsāra-nirvāṇanta-dvayasya
 15 prahāṇād ananugamo 'nupalambhaḥ. asambhinnēti dharmadhātu-rūpeṇa sarva-
 dharmānām asambhedanatām anānā-rūpatām upādāya vipakṣa-nivṛtṭyā nyāy'ā
 kāro 'sambhinnaḥ. yathā ca nyāya [Tib.179^a] ity āha : aparāmṛṣṭēti. sarva-
 śrāvaka-pratyekabuddha-bhūmy-asprhaṇatām upādāya tad-vikalpāsamṛṣṭo 'parā-
 mṛṣṭaḥ. avikalpēti vikalpa-samatām upādāya pratipatty-ākāro 'vikalpaḥ. yathā
 20 ca pratipattir ity āha : aprameyēti. apramāṇa-dharmatām upādāya labdha-
 parityāge 'labdha-lābhe ca hīna-praṇīta-vikalpābhāvaṃ puro-dhāya jñeyāvadhi-
 rahitatvenāprameyah. asaṅgēti tatra-tatrādhigame gaganavat sarva-dharmā-
 saṅgatām upādāya nairyāṇik'ākāro (P.127^a) 'saṅgaḥ.*

tad evam apramāṇanta-dvayānanugamāsambhinnāparāmṛṣṭāvikalpāprameyā-
 25 saṅ'ākārā yathākramaṃ yaḥ sarva-sattvāvakāśado mārgo yathā ca sarva-sattvā-
 vakāśadaḥ, yo nyāyo yathā ca nyāyaḥ, yā pratipattir yathā ca pratipattih, yac
 ca niryāṇam iti dvau dvau dvāv eka iti sapt' ākārā mārga-satye bhavanti.

(1) sarva-dharmāsamutthānatām iti kha° | sarva-dharma-samutthānatām iti ga° |

(2) anta-dvayānugama ity ga° ca° |

anitya-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmāsamskṛtatām
 upādāya | duḥkha-pāramitēyaṃ Bhagavann ākāśa-sama-dhar-
 matām⁽¹⁾ upādāya | śūnya-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dhar-
 mānupalabdhitām upādāya | anātma-pāramitēyaṃ Bhagavan
 sarva-dharma-anabhiniveśanatām upādāya | alakṣaṇa-pāramitē- 5
 yaṃ Bhagavan sarva-dharmānabhinirvṛttitām upādāya |

anityêti sarva-dharmāṇām asāttvena hetu-pratyayair asaṃskṛtatām upādāya
 nityam asad ity asad-artho 'nityārthaḥ. *duḥkhêti ākāśasya sarva-dharmeṣu*
samatām upādāya sarva-vastu-vyāpi saṃskāra-duḥkhaṃ. śūnyêti adhiṣṭhātr-
ātma¹-sambandha-gandhānubandhenāpi sarva-dharmānupalabdhitām upādāya 10
 para-parikalpit'ātm'ādi-rahitatvaṃ śūnyaṃ. *anātmêti* [Tib. 179^b] svayam anā-
 tmatvena *sarva-dharmānabhiniveśatām upādāya* pudgal'ādy-asvabhāvo 'nātmā.
alakṣaṇêti sarva-dharmānabhinirvṛttitām upādāya niḥsvabhāvo 'lakṣaṇaṃ.

tad evam anitya-duḥkha-śūnyānātm'ākārāḥ pañcamālakṣaṇ'ākāra-svabhāvā
 iti pañc' ākārā duḥkha-satye bhavanti. 15

sarva-śū(207)nyatā-pāramitēyaṃ⁽²⁾ Bhagavann anantāpa-
 ryantatām upādāya |

sarva-śūnyatêti pūrvāpara-bhāva²-lakṣaṇasyāntasya madhyasya ca parito
 'nta-dvayena yuktatvāt paryantasyāvidyamānatvenānantāparyantatām upādāya
 nirodha-saty'ākārāḥ ṣoḍaśa-śūnyatāḥ *sarva-śūnyatā³* tatra : adhyātma-bahir- 20
 dhôbhaya-vastūnām nirodhenādhyātma⁴-bahirdhôbhaya-śūnyat'ākārās trayo niro-
 dh'ākāra-svabbāvāḥ. śūnyatāyām bhājana-loke paramārthe saṃskṛte 'saṃskṛte
 śāśvato(P. 127^b)chedānte 'navarāgra-saṃsāre 'dhigata⁵-dharmānavakāre 'bhini-
 veśasya prajñāpty-ātmakasyāṣṭa-prakārasya nirodhena yathākramaṃ śūnyatā-
 śūnyatā mahā-śūnyatā paramārtha-śūnyatā saṃskṛta-śūnyatā asaṃskṛta-śūnyatā 25
 atyanta-śūnyatā anavarāgra-śūnyatā anavakāra-śūnyatā cēty aṣṭau śūnyat'ākā-
 rāḥ śānt'ākāra-svabhāvāḥ. praṇit'ākārāḥ para-parikalpita-kāraka⁶-nirodhena

(1) ākāśa-samatām iti kha° nā° ca° |

(2) sarva-śūnya-pāramitēyaṃ iti nā° |

1. °ṣṭhātātma C. 2. om. P. 3. °tāḥ CT. 4. °rodhyen° P, °rodhān° C. 5.
 °gama C. 6. °lpit'ākāra C.

prakṛti-sūnyat'ākārah. viṣaya-bhrānty-ātmikānām prajñapti-lakṣaṇa-kāla-bhrā-
ntīnām nirodhena sarva-dharma-lakṣaṇānupalambha-sūnyat'ākārās trayo niḥsa-
ran'ākāra-svabhāvāḥ. svabhāva-nirodhenābhāva[Tib. 180^a]svabhāva-sūnyat'ākāra
eva niḥsaran'ākār'ātmaka iti nirodh'ākāraṃ śānt'ākāraṃ praṇīt'ākāraṃ nihsara-
5 n'ākāraṃ cādhiḥkṛtya yaś c' ādhyātmik'āder vastuno nirodhaḥ, yathā ca śānto 'ṣṭa-
vidhābhīnivesōparamāt, yathā ca praṇītaḥ prakṛtya¹, yathā ca niḥsaraṇam tri-
vidha-bhrānti-nirodhena, yac ca niḥsaraṇam abhāva-svabhāvatēti trayo 'ṣṭāv ekas
traya eka iti yathākramaṃ ṣoḍaś'ākārā nirodha-satyē bhavanti.

samudāyena ṣaṭtrimśad iti mārgajñat'ākārāḥ.

10 tathā cōktaṃ :

hetau mārgē ca duḥkhe ca nirodhe ca yathākramaṃ

aṣṭau te sapta pañcēti ṣoḍaśēti ca kīrtitāḥ || iti. (3)

smṛtyupasthān'ādi-bodhi-pakṣa-dharma-pāramitēyaṃ Bha-
gavaṃs teṣāṃ anupalabdhitām upādāya |

15 tad-anantaram sarv'ākārajñat'ākārā vaktavyāḥ. tatra ca sarv'ārya-pudgalā-
dhikāreṇa trividha-sarvajñat'ākāra-saṃgraho bhavati.

ataḥ sarvajñatā-mārga²-bhede(P. 128^a)n³ āha: *smṛty upasthān'ādi-bodhi-*
pakṣa-dharmēti. teṣāṃ eva bodhipakṣa-dharmāṇām *anupalabdhitām upādāya*
smṛtyupasthān'ādāya eva *pāramitēty* arthaḥ.

20 etad uktam: tatra sarvajñatāyām ādau catuḥ-satyāvatārāya sva-sāmānya-
lakṣaṇa-parīkṣita-kāya-vednā-citta-dharma-smṛtyupasthān'ākārās catvāro va-
stu-parīkṣā-mārgaḥ, tena kāy'ādi-caturvidha-vastu-parīkṣaṇāt. tato 'vatīrṇasya
vīryam iti sarvathōtpannānutpannasyākuśalasya kuśalasya ca yathākramaṃ
[Tib. 180^b] prahāṇānutpādanārtham bhūyobhāvōtpādanārtham ca hetu-bhūta-
25 vīry'ātmakāḥ samyakprahān'ākārās catvāro vyāvasāyika-mārgaḥ. tath' āvaraṇa-
prahān'ādi-mukhena vīry'ārambhād vīryavataś citta-karmaṇyat'āpādanam⁴ iti
chanda-vīrya-citta-mīmāṃsā-samādhi-prahāṇa-saṃskāra-samanvāgata-rddhipād'ā-
kāras catvāraḥ samādhi-parikarma-mārgaḥ. tathā chand'ādi-mukhena karmaṇ-
yat'āpādanāt kṛta-citta-parikarmaṇo 'nantaram ūṣma-mūrdha-prayoga iti tat-

1. °ñīta-kṛtyā P. 2. °rge P. 3. °dān P. 4. °dānam PCT.; byed-pa.

svabhāvāḥ śraddhā-vīrya-smṛti-samādhi-prajñêndriy'ākārāḥ pañca samyag-abhisamaya-prāyogika-mārgaḥ. śraddhêndriy'adin' ārya-mārga-samudāgamāyādhipati-bhūtôṣma-mūrdha-prayogād adhigatôṣm'ādeḥ kṣānty-agradharma-prayoga iti tat-svabhāvāḥ śraddhā-vīrya-smṛti-samādhi-prajñā-bal'ākārāḥ pañca sarvathā 'bhisamaya-saṁśleṣa-mārgaḥ. śraddhā-bal'adinā 'nantaraṁ satya-prativedhārtham 5
 āśraddhy'ādī¹-vipakṣānabhibhūta-kṣānty-agradharma²-prayogād vidi(P.128^b)tôṣm'ādi-catuṣkasya satya-darśana-mārga iti smṛti-dharmapравicaya-vīrya-prīti-prāśrabdhi-samādhy-upekṣ'ākārāḥ sapta bodhyaṅgāny abhisamaya-mārgaḥ, ten= āditāḥ pratyātma-vedya³-tattvābhisambodhāt. pariññāta-⁴satya⁵-darśanasya⁴ bhā' vanā-mārga iti samyag-dṛṣṭi-saṁkalpa-vāk-karmānt'ājīva-[Tib.181^a]vyāyāma- 10
 smṛti-samādhy-āryāṣṭāṅga-mārg'ākārā viśuddha⁶-nairyāṅika-mārgaḥ, darśana-mārgād ūrdhvam anena bhāvanā-prahātavya-kleśa-viśuddhaye niryāṅāt. ata evāi-
 śāṁ bodhipakṣa-dharmāṅam eṣ' ānupūrvī.

tad evaṁ vastu-parīkṣā-mārg'ādi-saptavidhaṁ mārgam adhikṛtya sarvajñatā-mārgādhiṣṭhānāḥ saptatrimśad ākārā bhavanti. 15

śūnyat'ānimittāpraṇihita-pāramitēyaṁ⁽³⁾ Bhagavan tri-
 vimokṣa-mukhānupalabdhitāṁ upādāya |

tad-anantaram mārgajñatā-mārga-bhedān āha: śūny'ānimittāpraṇihita⁷-
 pāramitēti. śūnyānātm'ākāra⁸-svabhāvaṁ prathamam śūnyatā-vimokṣa-mukhaṁ
 dṛṣṭi-kṛta⁹-pratipakṣaḥ¹⁰. yac e' ānimittam nirodho yena ca nimitta¹¹-vikalpāpo- 20
 dhena mārgenēti kṛtvā nirodha-mārga-saty'ākāra-svabhāvaṁ dvitīyam ānimitta-
 vimokṣa-mukhaṁ dṛṣṭi-nimitta-vikalpa¹²-pratipakṣaḥ. yat tūktam ānimittāḥ
 śam'ākārair¹³ iti tad vastu-nimittānuviddham śrāvaka-mārgam adhikṛtyēti na te-
 nāsya¹⁴ virodhaḥ. anitya-duḥkha-samudaya-saty'ākāra-svabhāvaṁ tritīyam apra-
 ñihita-vimokṣa-mukhaṁ traidhātuka-praṇidhāna-pratipakṣaḥ. ity evam tri- 25
 vimokṣa-mukh'ākārās trayāḥ pratipakṣa-mārgaḥ.

(3) śūnyā-nimittā-praṇihita-pāramitēyaṁ iti kha° ga° |

1. āśradhy° P, °ddh'ādi C. 2. °ntyā 'gr° C. 3. om. C. 4...4. mthoñ-baḥi lam = darśana-mārgasya. 5. °ājñā-tattva C. 6. °ddhi P. 7. stoñ-pa-ñid dañ mtshan-
 ma med-pa = śūnyat'ān° But see note 2 of Ed. 8. stoñ-pa-ñid dañ bdag-med-pa = śūn-
 yatā'n° 9. kṛt P. 10. pakṣ° C. gñen-po. 11. °ānimittam PCT. mtshan-maḥi.
 12. vitarka C. 13. sam° C. 14. °kṛteti. nāsya P.

aṣṭa-vimokṣa-pāramitēyaṃ Bhagavaṃs teṣāṃ anupalabdhi-
tām upādāya |

aṣṭa-vimokṣa-pāramitēyam iti avibhāvita-vibhāvita-rūpa-saṃjñatvād yathā-
kramam adhyātmaṃ ¹rūpy arūpī ca¹ pratyātmaṃ dhyānam ārūpya-samāpattiṃ
5 vā niśrity² bahir(P. 129^a)dhā rūpāṇi suvarṇa-durvarṇāni paśyatīty etau nirmā-
n'āvaraṇa-pratipakṣeṇa dvau vimokṣau. śubhāsubha-rūpa-nirmāṇe ca [Tib. 181^b]
yathāsamkhyam ābhogaḥ prātikūlyam ca saṃkleśaḥ. tat-pratipakṣeṇa śubha-vimo-
kṣamukhaṃ kāyena sāksātkṛtvōpasampadya viharati. pratyātmaṃ śubhāsubheṣu
rūpeṣv anyonyāpekṣā-saṃjñām anyonyānugama-saṃjñām ca ³niśrityānyonyāka-
10 rasa-saṃjñā-lābhena yathêṣṭam⁴ rūpādhimokṣa-vibhutva-lābhād ity eko vimokṣaḥ.
iti vimokṣ'ākārās trayo nirmāṇa-mārgaḥ.

mokṣānukūla-vihāra⁵-mārga-svabhāvās̄ catvāraś̄ catur⁶-ārūpya-samāpatty-ākā-
rāḥ, śānta-vihāra-mārga-svabhāvaḥ saṃjñāveditanirodh'ākāra ekaḥ. iti pañc'
ākārā dṛṣṭadharmasukhavihāra-mārgaḥ.

15 navānupūrva-vihāra-pāramitēyaṃ Bhagavan prathama-
dhyān'ādīnām anupalabdhitām upādāya |

navānupūrvavihāra-pāramitēyam iti catur-dhyān'ārūpya-nirodha-samāpatty-
ākārā nava lokōttara-mārgaḥ.

20 catuḥ-satya-pāramitēyaṃ Bhagavan duḥkh'ādīnām anupala-
bdhitām upādāya |

catuḥ-satya pāramitēyam iti catuḥ-satya-saṃgrhītāḥ kleśa-visaṃyoga-lakṣa-
n'ānantarya-mārg'ākārās̄ catvāraḥ prahāṇa-mārgaḥ.

daśa-pāramitēyaṃ Bhagavan dān'ādīnām anupalabdhitām
upādāya |

25 *daśa-pāramitēyam* iti dān'ādi-pāramit'ākārā daśa buddhatva-mārgaḥ.

1..1. Ex conj. rūpy arūpā C, rūparūpīḥ P. gzugs-can dan̄ gzugs-can ma-yin-pa.
2. niḥśr° PCT. brten-te. 3. niḥśr° PC. brten-nas. 4. °ṣṭa C. 5. viraha C.
6. °bhāvās̄ catvātur P, bhāvās̄ cat° CT.

tad evaṃ pratipakṣa-mārg'ādi-ṣaḍvidha-mārgam adhikṛtya mārgajñatā-mārgādhiṣṭhānās catustrimśad ākārā bhavanti.

bala-pāramitēyaṃ Bhagavann anavamṛdyatām upādāya|
 vaiśāradya-pāramitēyaṃ Bhagavann atyantānavalīnatā⁽¹⁾m upā-
 dāya| pratisaṃvit-pāramitēyaṃ Bhagavan sarvajñatā'saṅgā- 5
 pratighātita⁽²⁾m upādāya| sarva-buddha-dharm'āveṇika-pāra-
 mitēyaṃ Bhagavan gaṇanā-samatikramatām upādāya| tathā-
 gata-tathatā-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmāvitathatām
 upādāya| svayambhū-pāramitēyaṃ Bhagavan sarva-dharmā-
 svabhāvatām upādāya| sarvajña-jñāna-pāramitēyaṃ Bhagavan 10
 yad uta prajñāpāramitā sarva-dharma-svabhāva-sarv'ākāra-
 pariñānatām upādāyēti ||

tad-anantaram sarv'ākārajñat'ākārā vaktavyāḥ. tatra ca mārgo niratisāya-
 tvād eka eva, kevalam tu bala-vaiśārady'ādy-ākāra-bhedenāsya viśeṣa-mārgasyā-
 sādharma-bhedo vaktavya ity āha: *bala-pāramitēyam* iti. sthānāsthānajñā(P. 15
 129^b)na-balam karmavipākajñāna-balam nānā'dhimuktijñāna-balam anekaloka-
 dhātujñāna-balam indriya[Tib. 182^a]parāparajñāna-balam sarvatragāminīpra-
 tipajñāna-balam saṃkleśavyavadānajñāna-balam pūrvanivāsānusmṛtijñāna-
 balam cyutyupapattijñāna-balam āsravakṣayajñāna-balam iti nirjita-vipakṣa-
 tvenānavamṛdyatām upādāya bal'ākārā daśa. 20

vaiśāradya-pāramitēyam iti buddho 'ham ity ātma-pratijñāne, rāg'ādīnām
 antarāyatv'ākhyāne, sarvajñat'ādi-mārgasya niryānatva-prakāśane, kṣīṇ'āsrava-
 tven' ātmano 'bhyupagame¹ ca paryanuyoktur abhāvenānavalīna-cittatām upā-
 dāya vaiśārady'ākārās catvāraḥ.

pratisaṃvit-pāramitēyam iti paryāye dharma-lakṣaṇe janapada-bhāṣāyām 25
 dharma-prabhede ca yathākramam adhigat'āsvādāna-jñey'āvaraṇa-pratighātābhā-
 vena ²*sarva-jñānāsaṅgāpratighātītām upādāya* dharmārtha-nirukti-pratibhāna-

(1) atyantānavalīna-cittatām iti ca°|

(2) sarva-jñānāsaṅgāpratighātītām iti ṇa°|
 sarva-jñā-jñānāsaṅgatā-pratighātītām iti gha°|

1. °nābhy° C. 2. °rvajña-jñānās° C.

pratisamvid ākārās catvāraḥ.

sarva-buddha-dharm'āveṇika-pāramitēyam iti nāsti skhalitaṃ ravitaṃ muṣita-smṛtir asamāhita¹-cittaṃ nānātva²-samjñā 'pratisamkhyāyōpekṣā cēty evam ākārāḥ ṣaṭ. jñey'āvaraṇa-visuddhim ārabhya nāsti chandataḥ vīryataḥ smṛtitaḥ
5 samādheḥ prajñāyā vimuktes ca sakāsāt parihānir ity evam ākārāḥ ṣaṭ. kāya-vān-manas-karmaṇaṃ jñāna-pūrvamgamānuparivartan'ākārās trayāḥ. atitānā-gata-pratyutpanneṣv asaṅgāpratihata-jñān'ākārās trayāḥ. iti (P.130^a) śrāvaka'ādy-asādhāraṇatvena *gaṇanā-samatikramaṇatām*³ [Tib.182^b] *upādāyāṣṭādaś'* āveṇika-buddhadharm'ākārāḥ.

10 *tathāgata-tathatēti sarvasya dharmasya* buddhair bhagavadbhir bhāṣitasya lakṣaṇārthāvaikṛtyād *avitathatām upādāya* sarva-buddha-bhāṣita-tathat'ākāra ekaḥ.

svayambhū-pāramitēyam iti *sarva-dharmāsvabhāvatām upādāya* tad-adhigamasyāparapratyayatvāt sarva-dharma-vaśavartina⁸ svayambhv-ākāra ekaḥ.

15 *sarvajña-jñāna-pāramitēyam* iti *sarva-dharma-svabhāva-sarv'ākāra-parijñānatām upādāya* sarv'ākārābhisambodhi⁴-buddhatv'ākāra ekaḥ.

tad evaṃ-kṛtvā yathā bal'ādibhir ākārāṇaṃ prabhedo, yaś cāṣaṃ svabbāvas tathatā, yasya ca te sarva-dharma-vaśavartinaḥ svayambhuvo, yad-artham ca sarva-dharma-sarv'ākārābhisambodhāyēti yathākramam daśa catvāras catvāro
20 'ṣṭādaśa eka eka ekaś cēty ekōna-catvāriṃśad ākārāḥ sarv'ākārajñatāmārgā-dhiṣṭhānā bhavanti.

yathōktā ⁵eva c' ākārāḥ⁵ śrāvaka'ādi-bhedena sarv'ākārajñatāyām⁶ mārga-satya⁷-bhedād avagantavyāḥ.

tathā cōktaṃ :

25 smṛtyupasthānam ārabhya buddhatv'ākāra-paścimāḥ
śiṣyāṇaṃ bodhisattvānāṃ buddhānāṃ ca yathākramam || (4)
saptatṛiṃśac catustṛiṃśat tṛiṃśan nava ca te matāḥ
tri-sarvajñatva-bhedena mārga-satyānurodhataḥ || iti. (5)

tatra: anāsravāḥ s'āsravās ca sarvajñat'ākārā yathākramam śrāvaka-bo-
30 dhsattva-bhedena. mārgajñat'ākārāḥ s'āsravā eva bodhisattvānāṃ atyanta-

1. taṃ PT. 2. nānā'rtha PT. 3. °matām P. 4. °dha P. 5...5. ev'āk° P. 6. °yā P. 7. om. Tib. 8. °rtana T.

kleśāprahāṇāt. anāsra(P.130^b)vā eva [Tib.183^a] sarv'ākārajñat'ākārāḥ sa-vāsana-
kleśa-jñey'āvaraṇa-prahāṇena sarva-dharma-jñānitvāt samyak-sambuddhasya ity
ekatra gaṇyamānaṃ¹ trisaptaty-uttaram ākāra-śatam ity ākārāḥ.

yat tūktam²

nāmalaḥ soḍaśabhyo 'nya ākāra³

5

iti tat kleś'āvaraṇa-mātra-pratipakṣ'ākārābhisamdhinēti na tenāsya virodhaḥ.

Āryaṣṭasāhasrikāyāṃ prajñāpāramitāyāṃ stuti-parivarto
nāma navamaḥ || 112 ||

Abhisamayālaṃkāra'ālokāyāṃ Prajñāpāramitā-vyākhyāyāṃ stuti-pari-
varto nāma navamaḥ.

10

1. gamyam° C. 2. yad uktam CT 3. 'nya-kārā CT. 阿毘達磨俱舍論第二六(正藏
二九 139°).

